

Call for abstracts: *Herregårdshistorie 23*

Herregården mellem stat og privat

Deadline for abstracts: 5. november 2026

**Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseums tidsskriftserie
Herregårdshistorie søger bidrag om herregårdenes historiske
tilknytning til og samspil med staten.**

Med dette call efterspørges abstracts, der forholder sig til temaet 'herregården mellem stat og privat'. Som den indflydelsesrige magtelites begunstigede bastioner, og som lokalsamfundenes bærende og administrerende institutioner, har herregårdene haft afgørende betydning for såvel nationalstatens konsolidering, som fremvæksten af den moderne centralmagts bureaukratiske strukturer.

Herregårdene indtager en central plads i vores bygnings- og landskabshistoriske kulturarv. Siden deres oprindelse i senmiddelalderen har de været med til at forme det danske landskab, de har påvirket infrastrukturen, stimuleret landets økonomiske og teknologiske udvikling og qua deres samspil med staten, udstukket rammerne for befolkningens tilværelse som helhed. På linje med kirke og stat har de spillet en afgørende rolle for den måde, danskerne har erfaret, tolket og ageret i samfundet på som sådan – herunder udøvede herregårdens magthavere i stedfortrædende rolle ikke bare privat, men også statslig magt og myndighed over for befolkningen.

Nok var (og er) herregårdene overvejende private besiddelser, men deres udvikling er i europæisk sammenhæng tæt forbundne med den moderne statsdannelse: I udgangspunktet knytter herregårdenes fremvækst sig således til en centraliseret kongemagts behov for et loyalt krigeraristokrati; de særligt privilegerede gårde – hoved- eller herregårde – opstod på basis af kongelig begunstigelse og tjente til at sikre en stabil økonomisk basis for kongens mænd, ridderne, hvis frihed fra manuelt arbejde og udrustning var en forudsætning for kongemagtens voldspotentiale og fysiske legitimitet. Lenssystemet, der fra middelalderen uddelegerede kongelig autoritet og myndighed over landområderne, primært til adelige personer, cementerede samspillet mellem stand og stat omkring lokaladministrationen.

I løbet af renæssancen hævdede stadigt flere herregårde rettigheder, der senere skulle komme til at henhøre under staten. Et centralt eksempel er den såkaldte birkeret, der indebar, at herregården blev centrum for en egen retskreds – foged såvel som dommer var i en sådan retskreds ansat af herremanden, og tinghuset opførtes i reglen i tilknytning til herregården.

Under enevælden øgedes mængden af opgaver, som herregårdene så at sige varetog på vegne af staten. Statens voksende ambitioner om at regulere samfundslivet på alle niveauer lod sig ikke gøre uden det, man kan betragte som en form for udlicitering. Skatteinddrivelse og retshåndhævelse, der allerede før enevælden i vid udstrækning blev

DANSK CENTER FOR
HERREGÅRDSFORSKNING

Gammel Estrup
Randersvej 2
8963 Auning
Danmark

T +45 8648 3001
F + 45 8648 3181
dch@gammelestrup.dk
www.herregaardsforskning.dk

varetaget af herregårdene på statens vegne, blev nu bl.a. suppleret med ansvaret for udskrivning af soldater.

Hvor en lang række herremænd i løbet af renæssancen havde opnået patronatsret, og således administrerede kirkens indtægter og varetog dens vedligeholdelse mv., blev mange kirker i løbet af enevælden slet og ret godsejerens private ejendom, skønt præsten dog fortsat var at betragte som statslig embedsmand.

I løbet af 1800-tallet overtog staten gradvist ovennævnte opgaver og pligter – og herregården blev følgelig i vid udstrækning at betragte som en privat ejendom på linje med andre. Dog bestod endnu de under enevælden oprettede grevskaber og baronier, der formelt set blev betragtet som len – dvs. godser skænket til udvalgte individer som udtryk for kongelig gunst. En sådan privilegeret ejendomsform defineret inden for rammerne af den enevældige stat stred mod de principper, grundloven af 1849 byggede på, og det blev i forbindelse med lovens indførelse vedtaget at ophæve baronier og grevskaber. Dette skete med den såkaldte lensafsløsningslov i 1919, der kan siges at markere et slutpunkt for herregårdens særlige integration af statsligt og privat.

Endnu i folkestyrets første mange årtier spillede de danske godsejere en magtfuld rolle i de statslige strukturer, hvilket ikke mindst kom til udtryk ved dannelsen af godsejerregeringer, valget af konseilspræsidenter og periodens politiske magt- og forfatningskampe. Lige så var herregårdenes uformelle rolle som pragtfulde og repræsentative scener for den endnu indflydelsesrige kongefamilie og for den øvrige magtelite på ingen måde heller udspillet.

Skønt de formelle bånd mellem stat og herregård for længst er kappet, og de uformelle båndes betydning i dag er langt mere begrænsede end tidligere, så har staten fortsat forholdt sig til herregårdene i erhvervspolitisk og kulturpolitisk henseende. Den statslige holdning til og lovgivning for stordrift, der i vid udstrækning berører herregårdene, har således undergået en betydelig udvikling op gennem det 20. og 21. århundrede. Et nyligt statsligt tiltag er tilladelsen til opstilling af solceller og vindmøller i bevaringsværdige herregårdslandskaber, og i flere sammenhænge har myndighederne udvist interesse for herregårdslandskaberne, der qua deres omfang og karakter repræsenterer muligheden for at udlægge vild natur i stor skala. Lovgivning, retningslinjer og økonomisk ansvarsfordeling vedrørende bevaringen og udviklingen af den kulturarv, som herregårdskulturmiljøerne repræsenterer, forbliver således et omdiskuteret spændingsfelt mellem stat og privat.

Artikler kan eksempelvis tage afsæt i emner som:

- **Herregårdens oprindelse**
 - Fra stormandsgård til herregård
 - Konge og ridderkreds
 - Privilegier og pligter
 - Len og adel
 - Adelig opposition?

- **Herregården som aktør på vegne af den lutherske stat – motivation, ideologi, praksis**
 - Birkeret
 - Kirke og patronatsret
 - Landsbyskoler, hospitaler og fattigforsorg
 - Den store og den lille husstand – lov og praksis
- **Embedsmand og/eller kriger**
 - Rigsrådsposter og lensmandsposter
 - Godsejer og embedsmand
 - Kompetencer og identitet
 - Økonomisk, praktisk og administrativ virkelighed
- **Herregården – en bærende institution i den enevældige stat**
 - ”Stofskifte” mellem herregård og stat – samfundsmodel og praksis
 - Kompetencer og identitet
 - Herregården og landområderne
 - Ret og magt
 - Skattefritagelse og skatteopkrævning
 - Grevskaber, baronier og stamhuse
 - Landboreformer – gods og stat
- **Båndene løsnes**
 - Det 19. århundredes gradvise løsning af bånd ml. herregård og stat
 - Forandret magtstruktur, forandrede roller
 - Lensafløsning og jordreform
- **Staten og de danske herregårde efter 1919**
 - Privat ejendom?
 - Bevaring, fredning og udvikling
 - Stordrift og erhverv
 - Grøn omstilling
 - Formelle og uformelle relationer mellem herregård og stat

Interesserede forfattere opfordres til at indsende abstract på ½-1 side (1200-2400 anslag) til Klaus Højbjerg, klh@gammelestrup.dk eller Signe Boeskov, sb@gammelestrup.dk senest den 5. november 2026.

Deadline for abstracts: 5. november 2026

Besked om optagelse: senest 12. november 2026

Manuskriptdeadline: 5. marts 2027

Publicering: ultimo november 2027

Artikler skal have et omfang på 10-15 sider à 2.400 anslag. Artikler skrives i udgangspunktet på dansk. Alle artikler underlægges grundig redaktion og peer review.

Generel information og retningslinjer for forfattere findes i manuskriptguiden: Hent den som pdf via [Gammel Estrups hjemmeside](#).

Herregårdshistorie er det aktuelle danske forum for herregårdshistorie og udkommer én gang årligt. Herregårdshistorie er en rigt illustreret udgivelse, der henvender sig til alle med interesse i herregårde og dansk kulturarv. Hver udgivelse samler en række fagfællebedømte artikler, der på forskellig vis belyser et særligt tema af relevans for forskningsfeltet.